

שיעור ב

שתיים כהלכתן, ושלישית אפילו טפח

(סוכה ו ע"ב – ז ע"א)

- א. שתיים כהלכתן – שתי דפנות ניצבות זו ליד זו, וטפח שמעמידים כנגד היוצא
- ב. סוכה העשויה כמבוי – שתי דפנות מקבילות וטפח נוסף
- ג. טפח רחב, פס ארבעה רחב, וצורת הפתח
- ד. רמב"ם: עושה להן צורת פתח כדי שיהיו לסוכה שלש דפנות גמורות
סיכום

א. שתיים כהלכתן – שתי דפנות ניצבות זו ליד זו, וטפח שמעמידים כנגד היוצא

במשנה (ב ע"א) נאמר שסוכה שאין לה שלוש דפנות, פסולה. בגמ' (ו ע"ב) צוינה תוספתא (א, יג) בה חלקו חכמים ור' שמעון:

תנו רבנן: שתיים כהלכתן, ושלישית אפילו טפח. רבי שמעון אומר: שלש כהלכתן, ורביעית אפילו טפח.¹

"שתיים כהלכתן" שהכשירו חכמים היינו שתי דפנות שניצבות זו ליד זו ויוצרות זווית ישרה (כמו אות ר), ולהן נוספת דופן שאורכה טפח. כך גם כוונת ר' שמעון, אלא שלסוכה יש שלוש דפנות.

הגמרא (שם) דנה בטעמי המחלוקת של חכמים ור' שמעון, ומעמידה זאת בשאלה האם יש "אם למסורת" או "אם למקרא". כך נומקו דברי חכמים:

רבנן סברי: יש אם למסורת, "בסכת" "בסכת" "בסכות" [בסכת תשבו שבעת ימים, כל האזרח בישראל ישבו בסכת. למען ידעו דרתיכם כי בסכות

---

1 דברי חכמים הללו נזכרו גם בסוגיה אחרת (סוכה ד ע"ב). השפת אמת (כאן) כתב שהיה מקום לומר שהתנא של משנתנו (סוכה ב ע"א) שכתב שצריך שלוש דפנות כהלכתן, חלק על חכמים ועל ר' שמעון. אך על פי דברי הגמרא בהמשך סוגייתנו משמע שחכמים ור' שמעון מסכימים שצריך שלוש דפנות, אך הם חלקו כיצד הדבר מתממש. הרב יאיר בכרך (שו"ת חוות יאיר סי' קצב) הציג כך את מחלוקתם: "ובמחיצין דסוכה נחלקו ר' שמעון ורבנן אי אתא הלכתא ובצרה מחיצה, או הוסיפה מחיצה".

(ויקרא כג, מב-מג) – הרי כאן ארבע, דל חד לגופיה – פשו להו תלתא. שתים כהלכתן, ואתאי הלכתא וגרעתה לשלישית, ואוקמה אטפח.

רש"י (ד"ה הילכתא) הסביר ששתי דפנות כהלכתן ודופן שלישית טפח – זו הלכה למשה מסיני:

הא דאמרין לעיל הלכה למשה מסיני – להכי נמי אתמר ליה הלכתא למחיצות למיגרעיה לשלישית דופן סוכה, ולמיסגי ליה בטפח.

לעיל, לפני הדיון במחלוקת חכמים ור' שמעון, נזכר בגמרא (ה ע"ב): "שיעורין, חציצין ומחיצין, הלכה למשה מסיני". כאמור לדברי רש"י, שתי דפנות כהלכתן ודופן שלישית שאורכה טפח אחד, גם היא הלכה למשה מסיני, והיא חלק מהלכה למשה מסיני במחיצות, כמו גם לבוד.²

אחר הצגת מחלוקת חכמים ור' שמעון, דנה הגמרא בנוגע לדופן השלישית שהיא טפח:

ואותו טפח היכן מעמידו?

אמר רב: מעמידו כנגד היוצא.

אמרי ליה רב כהנא ורב אסי לרב: ויעמידנו כנגד ראש תור! שתיק רב.

איתמר נמי, אמר שמואל משמיה דלוי: מעמידו כנגד היוצא. וכן מורין בי מדרשא: מעמידו כנגד היוצא.

רבי סימון, ואיתימא רבי יהושע בן לוי אמר: עושה לו טפח שוחק, ומעמידו בפחות משלשה טפחים סמוך לדופן, וכל פחות משלשה סמוך לדופן כלבוד דמי.

ראשונים חלקו בהסבר דברי רב. רש"י (ד"ה כנגד) הסביר שכשמדובר בשתי דפנות ניצבות העומדות זו ליד זו, יש להעמיד את הטפח בקצה אחת הדפנות כך שיהיה מקביל לדופן האחרת. כך גם פירש רש"י בהמשך (ז ע"א ד"ה לכל רוח) כשדובר על ארבעה קצוות של דפנות. הריטב"א (ו ע"ב) כתב:

ולשון רש"י עיקר ונכון, ואתי שפיר לישנא ד"כנגד היוצא" ו"כנגד ראש תור", כי "כנגד היוצא" משמע כנגד סוף הדופן היוצא לחוץ שאינו מחובר, וכן "כנגד ראש תור" הוא כשסותם באלכסון מסוף דופן לסוף דופן.

2 בגמרא (סוכה כח ע"א) כתוב על רבן יוחנן בן זכאי שלא הניח דבר בתורה, ונזכרו שם גם הלכות. רש"י (ד"ה הלכות) כתב: "הלכה למשה מסיני, כגון גוד ולבוד ודופן עקומה, שיעורין חציצין מחיצין, עשר נטיעות, ערבה, וניסוך המים".

הרמב"ן (מלחמות ה', סוכה ב ע"ב בדפי הרי"ף), הריטב"א בפירוש א', ותוס' הרא"ש (ו ע"ב) חלקו על רש"י וכתבו, ש"כנגד היוצא" הכוונה לסוף הדופן הארוכה, וכנגדה יש להעמיד את הטפח. "כנגד היוצא" - הכוונה ממול לקצה של אחת מהדפנות ולא סמוך אליה.

רב כהנא ורב אסי שאלו את רב למה שלא יעמיד את הטפח "בראש תור" - באלכסון כנגד שתי הדפנות, וכך ייווצר מעין משולש. רב שתק ולא ענה.³ בגמרא נאמר שיש אחרים שפסקו כרב - שמואל בשם לוי, ובבית המדרש.

רבי סימון ואיתימא רבי יהושע בן לוי אמר שכך יש להעמיד הטפח: יש לעשות דופן רחבה טפח שוחק - קצת יותר מטפח רגיל, ויש להעמידו בפחות משלושה טפחים סמוך לדופן, וכל פחות משלושה סמוך לדופן נחשב כלבוד. רש"י (ד"ה ומעמידו) הסביר שאותו אוויר נחשב כמקום סתום, והטפח ומשהו יחד עם האויר הם ארבעה טפחים. כיוון ששיעור דופן של הסוכה הוא שבעה טפחים, רואים את ארבעת הטפחים כאילו רוב הדופן עשויה, ורובו ככולו. דין "לבוד" נזכר בתחילת הסוגיה (ו ע"ב) לפיו כל חלל שהוא פחות מג' טפחים רואים אותו כאילו הוא סתום ומחובר, או שאין מתחשבים בו כדבר המפסיק. גם דין לבוד הוא הלכה למשה מסיני.

בירושלמי (א, א) מופיעים דברי האמוראים באופן הבא:

רב אמר: אותה של טפח צריכה שתהא משוכה מן הכותל [טפח].

שמואל אמר: אפילו כנוסה כמה, רואין אותה כאילו היא יוצא.

ר' בא חנינא בר שלמיה בר ירמיה רב ירמיה בשם רב: אפילו כנוסה כמה, רואין אותה כאילו היא יוצא.

רבי יעקב בר אחא אמר: רבי יוחנן ור' שמעון בן לקיש, חד כהדין, וחד כהדין.

כהנא ואסא עלון והוון קומי רב כהדא דשמואל.

רבי יודה בר פזי בשם רבי יהושע בן לוי: והוא שתהא נתונה בתוך ג' טפחים כלחיים.⁴

3 הביטוי "ושתיק רב" בעקבות שאלות של רב כהנא ורב אסי מופיע מספר פעמים בש"ס. דיון דומה לסוגייתנו בהקשר של מכירת קרקעות נמצא בגמרא בבא בתרא סב ע"ב. הריטב"א (סוכה שם) דן היכן רב הודה לדבריהם והיכן שתק כי לא חשש לדבריהם. כאן הוא לא חשש לדבריהם כי אמוראים אחרים הסכימו איתו. ראה בהסברו של הרמ"ע מפאנו, יונת אלם, פרק ק, לפשר שתיקת רב. ראה גם: הרב יהושע ויצמן, מיטב הארץ, עמ' 361, 549.

4 התוספות (ז ע"ב ד"ה סיכך) כתבו שהצורך לעשות טפח שוחק שהוא רחב מעט מטפח רגיל, הוא רק מדרבנן, אבל מדאורייתא היה די בטפח רגיל "אתיא הלכתא, גרעא לשלישית, ואוקמא

דברי האמוראים בירושלמי דומים לאמור בבבלי: "רב אמר: אותה של טפח צריכה שתהא משוכה מן הכותל טפח". גרסה זו מסייעת לפירוש רש"י שהטפח מונח צמוד לאחת משתי הדפנות שניצבות זו לצד זו. הרמב"ן (שם) כתב: "מצאתי בירושלמי נוסחאות מדוקדקות: 'רב אמר: אותה של טפח צריכה שתהא משוכה מן הכותל... דרב סבר צריך להרחיק אותה של טפח מן הכותל שבצדו כדי שיהא עומד כנגד סוף הכותל שכנגדו הוא יוצא'. לפי נוסח זה, אין לגרוס בסוף המשפט את המילה 'טפח', וניתן להסביר שהטפח הוא ממול.

לפי שמואל גם אם הטפח כנוס בפנים, כעין ראש תור שבבבלי, הסוכה כשרה. לא נאמר ששמואל שאל את רב אודות מצב כזה, אלא קבע הלכה שכנוסה רואין אותה כאילו יוצא. ר' יוחנן וריש לקיש חלקו במחלוקת רב ושמואל, ורב כהנא ורב אסי שאלו את רב אם הלכה כשמואל.

רב יהודה בר פזי אמר בשם רבי יהושע בן לוי, שהטפח צריך להיות בתוך ג' טפחים מצד אחת הדפנות ואז רוב הדופן היא ארבעה טפחים ורובו ככולו. הוא השווה זאת ללחי של מבוי שאם הלחי נתון בתוך שלושה טפחים למבוי הוא כשר. יש לציין שלא נזכר בירושלמי המילה "לבוד" בהקשר לדינו של ר' סימון ואיתימא ר' יהושע בן לוי.

המהר"ץ חיות (כאן) הסביר ע"פ רש"י ששתי דפנות וטפח כשרה, זו גם הלכה למשה מסיני, כמו לבוד. הוא ציין גם לגמרא (נדה כו ע"א) שם נאמר:

תניא רבי אושעיא זעירא דמן חבריא חמשה שיעורין טפח, ואלו הן: שליא, שופר, שדרה, דופן סוכה, והאזוב... דופן סוכה - דתניא: שתים כהלכתן, שלישיית - אפילו טפח.

לדבריו כוונת הגמרא שם לומר שטפח "דופן סוכה" - נחשב בין אותן שיעורי טפחים אשר אין מפורשים בתורה רק שהם הלכה למשה מסיני.

נראה שיש עוד הבדל משמעותי בין רש"י לבין הרמב"ן. את דברי ר' סימון ואיתימא ר' יהושע בן לוי, הסביר רש"י (ד"ה מעמידו): "ומעמידו בפחות משלשה - סמוך לאחת הדפנות, ופחות משלשה כלבוד, והוא ליה כמחיצה של ארבעה טפחים, ומשך סוכה שבעה, נמצא רובו של דופן עשוי". לפיו, ר' סימון ואיתימא ר' יהושע בן לוי הסביר אפשרות נוספת להעמיד טפח ליד שתי דפנות שניצבות זו ליד זו על בסיס דין לבוד, אך הוא לא הסביר את "שתים כהלכתן וטפח" כהלכה למשה מסיני. לו זו

אטפח", וכלל לא צריך שתהיה הדופן שלמה. מדברי הירושלמי הללו יש להוכיח כדברי התוספות. שם לא נזכר בדברי ר' סימון ואיתימא ר' יהושע בן לוי טפח שוחק.

הייתה כוונתו, לא היה צריך לנמק "וכל פחות משלשה סמוך לדופן כלבוד דמי", מאחר שכאמור דין לבוד גם הוא הלכה למשה מסיני, וכנראה כאן התכוונו להלכה למשה מסיני שאיננה מבוססת על דין לבוד. רש"י גם לא כתב שר' סימון ואיתימא ר' יהושע בן לוי חלק על רב, אלא פירש את דבריו באופן נפרד. בירושלמי נאמר: "רבי יודה בר פזי בשם רבי יהושע בן לוי: והוא שתהא נתונה בתוך ג' טפחים כלחיים". בירושלמי לא נזכר במפורש קישור לדין "לבוד" וגם לא נזכר קישור ל"שתים כהלכתן וטפח".

הרמב"ן (שם) הציג את דברי רב ורבי יהושע בן לוי אחרת. לפיו, רב אמר את דבריו, והיו אמוראים שהסכימו לדבריו:

ועמדו דברי רב. עד שבא ר' סימון וחלק ואמר שמעמידו בפחות מג' סמוך לדופן ומתיר כל משך הארוך, מאחר שיש בקצר משך סוכה קטנה עם שני לבודין, דאתיא הלכתא וגרעיתיה לשלישית ואוקימתא אהכי, וזהו הפי' הנכון וכך פירשו רבינו שרירא ורבינו האי גאונים ז"ל... ור' יהושע בן לוי כטעמיה בגמ' דילן ומכאן למדנו מפורש מהו מחלקותם ומהו כנגד היוצא.

הרמב"ן כתב שר' סימון ואיתימא ר' יהושע בן לוי חלק על רב וזוהי העמדה של "הלכתא וגרעיתיה לשלישית".

לפיו, הלכה למשה מסיני בנוגע ל"שתי מחיצות כהלכתן ומחיצה שלישית טפח" מבוססת על דין לבוד, ואף על שני לבודים. מדובר בסוכה קטנה שאורך הדופן שבעה טפחים, והטפח נמצא באמצע, ובאמצעות שני לבודים יש להחשיב את המחיצה הזו כדופן. כאמור לעיל, רש"י פירש שהדופן כשרה כי ביחד עם דין לבוד יש ארבעה טפחים ומאחר שאורך הדופן הוא שבעה טפחים "נמצא רובו של דופן עשוי". רש"י לא כתב שיש כאן "שני לבודין".

ב. סוכה העשויה כמבוי - שתי דפנות מקבילות וטפח נוסף

בהמשך הסוגיה (ז ע"א) נאמר:

אמר רב יהודה: סוכה העשויה כמבוי - כשרה, ואותו טפח - מעמידו לכל רוח שירצה.

רבי סימון, ואיתימא רבי יהושע בן לוי אמר: עושה לו פס ארבעה ומשהו, ומעמידו בפחות משלשה סמוך לדופן, וכל פחות משלשה סמוך לדופן כלבוד דמי.

ומאי שנא התם דקאמרת סגיא טפח שוחק, ומאי שנא הכא דקאמרת בעיא פס ארבעה?

התם דאיכא שתי דפנות כהלכתן, סגי ליה בטפח שוחק.
הכא דליכא שתי דפנות, אי איכא פס ארבע - אין, אי לא - לא.

לפי רב יהודה, בסוכה ששתי דפנותיה עומדות זו כנגד זו כמבוי, יש להעמיד את הטפח של הדופן שלישית בכל רוח שרוצים באחת מן ארבע קצוות הדפנות. רש"י (ד"ה כשרה) כתב: "דהא נמי קרי כהלכתן", ומשמע שלפיו הוספת טפח לסוכה ששתי דפנות מונחות זו כנגד זו כמבוי, כלולה גם כן במסגרת הלכה למשה מסיני. רב "כהלכתן" - לא רק במובן שזו סוכה כשרה, אלא כמימוש הלכה למשה מסיני. רב יהודה היה תלמידו של רב ופעמים רבות הביא דברי הלכה מרבו. ייתכן שגם את ההלכה הזו שמע ממנו.

רבי סימון, ואיתימא רבי יהושע בן לוי, אמר שיש לעשות פס דופן ממש, שרוחבו ארבעה טפחים ומשהו, ויש להעמידו בפחות משלשה טפחים סמוך לאחת הדפנות, וכל פחות משלשה סמוך לדופן כלבוד דמי, וממילא על ידי זה יש כאן דופן שאורכה שבעה טפחים כשיעור סוכה קטנה, כפי שאמר בסוכה שיש לה שתי דפנות שניצבות זו לצד זו. גם במקרה זה ניתן להסביר לפי רש"י שר' סימון ואיתימא ר' יהושע בן לוי בא להסביר דרך נוספת כיצד להכשיר סוכה שדפנותיה מקבילות זו לזו על בסיס דיני לבוד, אך אין הוא חולק על רב יהודה שהסביר דרך נוספת ל"שתי מחיצות כהלכתן ושלישית טפח".

הרמב"ן לא כתב דבר על דיון זה בגמרא. ייתכן שגם כאן הוא יפרש שר' סימון ואיתימא ר' יהושע בן לוי חלק על רב יהודה, ולפיו הדרך היחידה להכשיר סוכה כזו היא רק באמצעות פס ארבעה טפחים. הרא"ה (ז ע"א) כתב שהלכה כר' יהושע בן לוי ומשמע שאין הלכה כרב יהודה:

ר' סימון אמר רבי יהושע בן לוי עושה לו פס ארבעה ומשהו, כדי שיעשה לבוד, ומעמידו בפחות מג' סמוך לדופן וכו', והוי דופן סוכה ראויה. והלכתא כרבי יהושע בן לוי בהא. ומפרשינן טעמא דלהכי בעינן פס ד', משום דליכא שתי דפנות דעריבן. אלמא דשתי דפנות דעריבן בעינן לעולם בסוכה. ומכאן צריך לזוהר שלא יהא פתחים בכל הקרנות.

הגמרא שאלה מה ההבדל בין המקרים, מדוע בשתי דפנות הניצבות זו לצד זו מספיק להעמיד בקצה אחת הדפנות טפח שוחק, ובדפנות המונחות במקביל זו כנגד זו כמבוי, יש צורך בפס של ארבעה טפחים וקצת? התשובה היא שבסוכה עם שתי

דפנות הניצבות זו לצד זו ניכר שזו סוכה ולכן מספיק טפח שוחק, ואילו בסוכה שהדפנות נמצאות זו כנגד זו כמבוי, לא ניכר שזו סוכה והפס הרחב מייצר שתי דפנות הניצבות זו לצד זו. מכאן שלפי ר' סימון ואיתימא ר' יהושע בן לוי שתי דפנות כמבוי אינן נחשבות "כשתים כהלכתן".

אף שיש הבדל בין "טפח שוחק" לבין "פס ארבעה טפחים וקצת" יוצא שלפי ר' סימון ואיתימא ר' יהושע בן לוי אף פעם אין מדובר על "הלכתא טפח", אלא על טפח שוחק או על ארבעה טפחים ומשהו שמתחברים תמיד לדין לבוד. הרב יצחק זאב סולובייצ'יק (מחידושי מרן הרי"ז הלוי, על עניני קדוש החודש, יומא וסוכה, סוכה ז ע"ב) כתב על כך:

ולכאורה צ"ע דהרי ההלכה נאמרה שתיים כהלכתן ושלישית אפילו טפח, ולפי דברי ר' יהושע בן לוי הא נמצא דבעינן לעולם ארבעה טפחים. והנראה פשוט דבאמת שני דינים נפרדים בהם, דלענין עיקר דין דפנות האמורות בסוכה באמת בטפח סגי אליבא דכולי עלמא ואין בזה שום פלוגתא כלל, דכך נאמר בהלכה דשתים בעינן כהלכתן ושלישית אפילו טפח, ובטפח בלבד מתקיים דין דפנות האמורות לענין הכשר סוכה. והא דמצריך ר' יהושע בן לוי שיהיה רוב דופן עשוי, הוא דין אחר לגמרי, דעל כל פנים בעינן שתהיה הסוכה שתומה ברוח שלישי, אבל אין זה כלל מעיקר דין הכשר דפנות, דבזה בטפח בעלמא סגי כעיקר ההלכה, ועל זה הוא דקיימא כל הסוגיא שם אותו הטפח היכן מעמידו שיהיה זה נחשב כדופן כל הסוכה.

כאמור לעיל, לדברינו, רש"י הסביר שר' סימון ואיתימא ר' יהושע בן לוי לימד על אפשרויות נוספות לבנות סוכה שבה שתי דפנות ובתוספת טפח על בסיס דין לבוד או פס רחב ארבעה על בסיס דין לבוד, אך אין זה קשור ל"שתים כהלכתן ושלישית טפח". ואילו לפי הרמב"ן דין "שתים כהלכתן ושלישית טפח" מבוסס גם כן על דין לבוד שהוא הלכה למשה מסיני, ובדרך זו מכשירים הדפנות. ניתן לדון האם לבוד הוא ביטוי להיות המקום שתום או לא, אך מכל מקום ר' סימון ואיתימא ר' יהושע בן לוי הסביר איך ניתן להכשיר סוכה שיש לה שתי דפנות שניצבות זו לצד זו, או סוכה שהדפנות עומדות זו כנגד זו כמבוי, בתוספת דופן שלישית ובה טפח שוחק או פס ארבעה ומשהו. הן אמת שלפחות במקרה של סוכה כמבוי, ההצעה של ר' סימון ואיתימא ר' יהושע בן לוי משמעותה "שתהיה הסוכה שתומה ברוח שלישי", אך כאמור, אין זה קשור ל"שנים כהלכתן ושלישית טפח".

ג. טפח רחב, פס ארבעה רחב, וצורת הפתח

על הטפח בדופן השלישית שנזכר לעיל, אמר רבא כך:

אמר רבא: ואינה נתרת אלא בצורת הפתח.
איכא דאמרי, אמר רבא: וניתרת נמי בצורת הפתח.
איכא דאמרי, אמר רבא: וצריכא נמי צורת הפתח.
רב אשי אשכחיה לרב כהנא דקא עביד טפח שוחק, וקא עביד צורת הפתח.
אמר ליה: לא סבר מר להא דרבא, דאמר רבא: ונתרת נמי בצורת הפתח?
אמר ליה: אנא כאידך לישנא דרבא סבירא לי, דאמר רבא: וצריכא נמי צורת
הפתח.⁵

רש"י (ד"ה אמר רבא) הסביר:

...והכא קאמר רבא דטפח ששנינו בברייתא שמתיר בדופן שלישית - אינו
מתיר אלא אם כן עשאו לאותו טפח צורת הפתח על פני כל הדופן כולו.⁶

ע"פ רש"י דברי רבא מתייחסים אך ורק למקרה של סוכה ובה שתי דפנות שניצבות זו
ליד זו, וטפח בדופן השלישית. דברי רבא לא מתייחסים למקרה של סוכה כמבוי.
הטעם הוא שפס רחב של ארבעה טפחים הנמצא במסגרת לבוד, מייצר כבר דופן של
שבעה טפחים כמו סוכה קטנה, ואין צורך בצורת פתח.
שלושה אופנים להסביר את דברי רבא:

---

5 שיח בהקשר דומה בין רב אשי לבין רב כהנא מופיע בגמ' (יט ע"א). השיח הוא על הסוכה שבנה
רב כהנא בה היו שתי דפנות כהלכתם, ואת הטפח הנוסף ראו מבחוץ, אך לא מבפנים. הרא"ש
(סוכה א, לד) הסביר: "ורב כהנא דהכא לטעמיה דאמר לעיל (דף ז א) וצריכא נמי צורת הפתח,
וכיון דהוה ליה צורת הפתח מדאורייתא סגי לה בהכי, דבכל מקום צורת הפתח חשיב כמחיצה
ולא בעי טפח שוחק אלא מדרבנן הלכך מהני ליה נראה מבחוץ". הרב יעקב עטלינגר (ערוך לנר,
סוכה יט ע"א) העיר: "הרא"ש (סי' ל"ד) כתב על זה דרב כהנא לשיטתו על כן עשה צורת הפתח
גם כן ברוח רביעית וע"י צורת הפתח כבר היתה הסוכה כשרה מדאורייתא ולא הוצרך מגו רק
למדרבנן ע"ש. ולפ"ז צ"ל דהך מעשה דהכא היה מאוחר להך מעשה דלעיל (ז ב) רב אשי
אשכחי' לרב כהנא...".

6 המדרכי (סוכה רמז תשל"א) כתב (הערות בסוגריים הם ההסבר של הרמ"א): "ולא נראה לראב"ה
פירושו דא"כ לא צריך טפח] דבכ"מ מהני צורת פתח במקום דופן לגבי כלאים (ובשבת אפילו
קנה כל שהוא מכאן וקנה כל שהוא מכאן) ובכל דבר כמחיצה [אלמא לא בעינן צורת הפתח
כנגד כל הדופן אלא שיהיה בין הקנים העשויים לצורת הפתח רחב ד' טפחים כשיעור פתח ומשוך
מן הטפח העומד במקצוע פחות מג' דהוי ליה טפי מז' טפחים ומשהו שהן שיעור סוכה].

א. "ואינה נתרת אלא בצירוף צורת הפתח". את הטפח יש לסדר באופן הבא: יש ליטול קנה ברוחב חצי טפח ולהניח סמוך לקצה הדופן היוצאת, ולנעוץ קנה נוסף ברוחב חצי טפח בקצה האחר שנגדו, ולהניח קנה על גביהן, ועל ידי זה נחשב הדבר כאילו כל אותו הפתח סתום. תוספות (ד"ה ואינה) הוסיפו שבדרך כלל אין צורך שהקנה יהיה חצי טפח, אפשר בפחות מזה, אך "גבי סוכה החמירו דבעינן מחיצות הניכרות".

ב. "וניתרת נמי בצורת הפתח". אם עשה צורת הפתח אפילו על ידי שני קנים דקים, הסוכה כשרה, ולא צריך טפח אפילו טפח מעין זה שהציע ר' סימון. רק באפשרות זו הזכיר רש"י את ההצעה של ר' סימון, ונראה שרש"י פירש כך את דברי רבא בשל המסופר בהמשך שרב כהנא עשה טפח שוחק, וכך הוא גם כתב בהמשך (ד"ה דקעביד טפח שוחק) - "אצל היוצא, כרבי סימון". במצב כזה אם אין טפח כלל, אזי אין זה קשור להלכתא "שנים כהלכתן ושלישית טפח".

ג. "וצריכא נמי צורת הפתח". לא מספיק לעשות טפח לבר, אלא צריך גם לעשות טפח [כנראה טפח שוחק] בפחות משלושה סמוך לדופן, וגם להעמיד קנה דק בקצה הסוכה ולהניח קנה על גביהן.

בגמרא מסופר שרב אשי סבר שההלכה כרבא ע"פ אופן ב, ורב כהנא השיב שההלכה כאופן ג.

ד. רמב"ם: עושה להן צורת פתח כדי שיהיו לסוכה שלש דפנות גמורות

נעייין בפסיקת הרמב"ם במה שקשור ל"שתים כהלכתן ושלישית טפח". נראה שהרמב"ם פירש את הגמרא באופן שונה מרש"י ומהרמב"ן.

הרמב"ם (הקדמה למשנה, עמ' לט-מ, מהד' הר"י שילת) מנה רשימה ארוכה של הלכות שהן הלכה למשה מסיני. הוא לא מנה שם "שתים כהלכתן ושלישית טפח". הנצי"ב (העמק שאלה, קדמת עמק, אות ב) הסביר שהכלל ברמב"ם הוא שרק מה שנאמר עליו בגמרא במפורש:

"הלכה למשה מסיני" או בלשון "באמת אמרו" (ירושלמי שבת א, ג) זו הלכה למשה מסיני. אבל בכל הני שאמרו "הילכתא גמירא לה" או "גמירי" וכיו"ב אינו הלכה למשה מסיני אלא קבלה איש מפי איש עד אותו הדור שנגמרה אותה הלכה... והכי משמע בסוכה דף ו ע"ב שקאמר "כי אתאי הלכתא לגוד וללבוד ולדופן עקומה" ולא קאמר כמו כן דדופן טפח. ורש"י (שם ד"ה

הלכתא) כתב דהא דאמרינן לעיל הלכה למשה מסיני להכי נמי איתא, אבל לפי הפשט אין זה הלכה למשה מסיני.⁷

לפי הרמב"ם הייתה מסורת אצל חכמים שנשמכה על דרשת פסוקים ששני טפחים כהלכתם וטפח יכולים להיחשב כשלוש דפנות, אך אין זה קשור לדיון בגדרי "הלכה למשה מסיני" שנאמרה בעניין זה.

הרמב"ם (הל' סוכה ד, ב) פסק להלכה את כל האמור בסוגיה באופן הבא:

סוכה שאין לה שלש דפנות פסולה, היו לה שתי דפנות גמורות זו בצד זו כמין גם עושה דופן שיש ברחבו יתר על טפח, ומעמידו בפחות משלשה סמוך לאחד משתי הדפנות, ודיו. וצריך לעשות לה צורת פתח מפני שאין לה שלש דפנות גמורות. וכבר בארנו בהלכות שבת שצורת פתח האמורה בכל מקום אפילו קנה מכאן וקנה מכאן וקנה על גביהן אף על פי שאינו מגיע להן.⁸

השולחן ערוך (אורח חיים, סי' תרל, ב) פסק באופן דומה לרמב"ם, אם כי שינה קצת בניסוח ההלכה, והגר"א (שולחן ערוך שם) כתב על פסיקה זו: "כרבנן, וכו' יהושע בן לוי, כלישנא בתרא דרבא דרב כהנא עביד כוותיה". "כרבנן" - החולקים על ר' שמעון, ולדבריהם מספיק שתי דפנות וטפח; "כו' יהושע בן לוי" - שאמר שהטפח צריך להיות שוחק דהיינו רחב יותר מטפח, ולהעמידו בפחות משלושה טפחים סמוך לאחת משתי הדפנות; "כרבא" - לפי האפשרות השלישית; "וצריכא נמי צורת הפתח" וכפי שפסק רב כהנא.

לפי ר' סימון ואיתמא ר' יהושע בן לוי העמדת הטפח בלבד סמוך לאחת הדפנות תעניק לצד זה צורה של משהו שקרוב יותר לדופן. לאחר שהרמב"ם כתב את פרטי ההלכות הללו, כתב: "ודיו".⁹ כששני התנאים הללו מתקיימים הסוכה כשרה. הרמב"ם הוסיף: "וצריך לעשות לה צורת פתח מפני שאין לה שלש דפנות גמורות". הרמב"ם לא כתב באיזה דופן יש לעשות צורת הפתח. בדופן בה הטפח

7 הנצי"ב (מרומי שדה, סוכה ו ע"ב) ציין למחלוקת בעניין זה בין רש"י לבין הרמב"ם.

8 הרמב"ם (פירוש המשנה סוכה א, א) כתב שצריך שיהיה לסוכה שלוש דפנות וכתב שלוש אפשרויות: "והצורה השנית - שיש לה שני כתלים סמוכים זה לזה, הרי זו צריכה כותל שלישי שיש בו טפח ומשהו ומעמידו בפחות משלשה סמוך לדופן כדי שיהא הטפח עם הפנוי שבינו לבין הכותל ארבעה טפחים, וזו צריכה צורת פתח". הצורה השנייה היא המקרה אותו פסק הרמב"ם בהלכה.

9 כאמור, השולחן ערוך (אורח חיים סי' תרל, ג) פסק כרמב"ם, אך השמיט את המילה "ודיו".

השחק, או בדופן הפתוחה לגמרי. הרב מנחם המאירי (בית הבחירה, סוכה ז ע"א) כתב: "וצורת פתח זה יעשהו או בדופן שלישי או בדופן רביעי. ויש אומרים דוקא באותו שהטפח בו". נראה שלפי הרמב"ם את צורת הפתח ניתן לעשות גם בדופן הרביעית, ולא רק בדופן השלישית בה נמצא הטפח הרחב מאחר שהמטרה היא ליצור מצב של שלוש דפנות גמורות כצורתה המיטבית של סוכה.¹⁰ כאמור במשנתנו "סוכה שאין לה שלוש דפנות - פסולה". לפי ר' שמעון, בוודאי שצריך שלוש דפנות כשרות, ובנוגע לרביעית למדנו מהפסוקים שניתן לגרוע מהדופן הרביעית. אך לפי חכמים שכמותם פסק הרמב"ם, גם בשתי דפנות וטפח נוצרות שלוש דפנות כי מהפסוקים לומדים שניתן לגרוע מהאורך של הדופן השלישית. רבא חידש שאף שהסוכה כשרה, ובלשון הרמב"ם "ודיו", יש להשלים באמצעות צורת פתח מסגרת של סוכה ובה שלוש דפנות. שתי דפנות כהלכתן, ודופן נוספת לה צורת הפתח.

כך כתב הרמב"ם (הל' סוכה ד, ג) גם בנוגע לסוכה כמבוי:

היו לה שתי דפנות זו כנגד זו וביניהן מפולש, עושה דופן שיש ברחבו ארבעה טפחים ומשהו ומעמידו בפחות משלשה סמוך לאחת משתי הדפנות וכשרה, וצריך לעשות לה צורת פתח.¹¹

הרמב"ם פסק כדברי ר' סימון ואיתימא ר' יהושע בן לוי, אם כי במקרה זה לא כתב הרמב"ם "ודיו" אלא "וכשרה". גם במקרה זה פסק הרמב"ם כמו רבא שיש לעשות צורת הפתח, מאחר שדברי רבא הובאו בסוף הסוגיה ודבריו מתייחסים לשני המקרים: שתי דפנות שניצבות זו לצד זו, ושתי דפנות כמבוי.

גם בסוכה כמבוי צריך לעשות צורת הפתח, ונראה שגם כאן, המטרה היא ליצור מצב של שלוש דפנות גמורות כצורתה המיטבית של סוכה. גם כאן צורת הפתח יכולה להיות בדופן הפתוחה ולא בדופן בה מונח הפס שרוחבו מעט יותר מארבעה טפחים. נראה שלפי הרמב"ם אין זה משנה האם הסוכה קטנה או גדולה. תמיד יש להוסיף במצב כזה צורת הפתח.

10 הרב אשר וייס ("בגדר דפנות הסוכה", מנחת אשר - ימים נוראים, ר"ה י"כ סוכות, סי' כח) הגדיר באופן מעט שונה, ולפיו צורת הפתח בסוכה של שתי דפנות שניצבות זו לצד זו או בסוכת מבוי, באה להשלים את צורת הבית של הסוכה בהיותה בית דירה.

11 השולחן ערוך (אורח חיים סי' תרל, ג) פסק כרמב"ם, אך הוסיף: "ויש אומרים שאין זה צריך צורת הפתח". הרב יואל סירקש (הב"ח, בית חדש על הטור, אורח חיים סי' תרל) כתב שהכוונה לדברי רש"י בסוגייתנו. כאמור לעיל, לפיו רבא דיבר רק על סוכה ובה שתי דפנות ניצבות זו לצד זו.

נראה שזו הסיבה שהרמב"ם (הל' סוכה ד, ב) פתח את ההלכות העוסקות במספר הדפנות ובצורתן בדברי המשנה: "סוכה שאין לה שלש דפנות פסולה". אחר כך פירט הרמב"ם את דינה של סוכה ובה שתי דפנות הניצבות זו לצד זו (שם ב), ובהמשך את דינה של סוכה כמבוי (שם ג). הרמב"ם פסק שיש לעשות צורת פתח "מפני שאין לה שלש דפנות גמורות" כי כאמור בתחילת ההלכה כתב: "סוכה שאין לה שלוש דפנות [גמורות] פסולה"¹².

צורת הפתח מחשיבה את הרופן הפתוחה כמחיצה, אך אין היא מחיצה ממש. כך הסביר הרב חיים סולובייצ'יק מבריסק (חידושי הרב חיים הלוי, הל' שבת טז, טז):

ונראה דדעת הרמב"ם היא, דאע"ג דצורת הפתח דין מחיצה בה ומועלת להפסיק ולהתיר בכלאים, מ"מ אינה משלמת שיעור מחיצה, והיכא דבעינן עצם המחיצות לא מהני צורת הפתח.

והרי לענין סוכה הוא זה מפורש בהסוגיא דצריכה נמי צורת הפתח. וקשה, דאם כן למה לנו פס ד' המשלים דין מחיצה מתורת לבוד ותיפוק לן דצורת הפתח בעצמה דין מחיצה בה? וכן בסוכה העשויה כמין גאם דעושה פס טפח ומשהו ומעמידו בפחות משלשה כי היכי דתהוי מחיצה ארבעה וצריכה נמי צורת הפתח, גם כן קשה דלמה לי מחיצת ד', והלא צורת הפתח בעצמה נחשבת מחיצה?

אלא ודאי חזינן מזה דצורת הפתח אינה מועלת רק להחשב כולו מוקף מחיצה, וממילא דמועיל בסוכה העשויה כמבוי לצרף את הרופן השלישי להשנים, וכן בסוכה העשויה כמין גאם מועיל שתהא הסוכה מוקפת כולה שלש מחיצות. אבל לענין עצם שיעור מחיצה האמור בסוכה שתים כהלכתן ושלישית טפח, דההילכתא בזה הוא דבעינן מחיצות עצמן, בזה לא מהניא צורת הפתח. ושני בזה דין צורת הפתח מדין לבוד ודין עומד מרובה על הפרוץ. דלבוד ועומד מרובה על הפרוץ הן עצמן מחיצה ממש, משא"כ צורת הפתח אף על גב דדין מחיצה בה מ"מ אינה מצטרפת להשלים שיעור המחיצות.

---

12 הרמב"ם (פירוש המשנה סוכה א, א) כתב על דברי המשנה "ושאין לה שלוש דפנות פסולה": "ולסוכה זו שלש צורות". כוונתו היא, וכפי שהוא פירט בהמשך, שיש שלוש מצבים שבהם סוכה שהיא בעלת שלוש דפנות תהיה כשרה: "הראשונה, שיהו שלשה כתלים שלמים סמוכים זה לזה אינה צריכה שום דבר נוסף". המצב השני: סוכה ולה שתי דפנות ניצבות זו לצד זו, טפח שוחק במסגרת לבוד, וצורת הפתח, המצב השלישי: סוכה כמבוי, פס רחב מארבעה במסגרת לבוד וצורת הפתח.

אכן בצורת פתח של שבת או בכלאים, אנו מתייחסים לצורת הפתח כאילו הפתח נסתם לחלוטין,¹³ מה שאין כן בצורת הפתח של סוכה. כאן המטרה היא ליצור מסגרת של שלוש דפנות, כצורתה המיטבית והשלמה של סוכה.

יש להבחין בין תפקיד הטפח הרחב ולבוד בדופן השלישית של סוכה כששתי הדפנות ניצבות זו לצד זו, וכן פס רחב ארבעה ולבוד שבסוכה כמבוי לבין צורת הפתח. הטפח הרחב על בסיס לבוד, וכן פס ארבעה על בסיס הלבוד מכשיר את הסוכה. זו סוכה שיש בה שלוש דפנות כשרות. אך רבא הוסיף שיש לעשות גם צורת פתח כדי שהמקום יהיה מוקף בשלוש דפנות, אף שצורת הפתח רק מעניקה לדופן שם של מחיצה, והיא איננה מחיצה בפועל.

סיכום

”חכמים אומרים: שתיים כהלכתן, ושלישית אפילו טפח” – התמקדנו בדברי שלושה מבין הראשונים.

רש”י – לדברי חכמים זו הלכה למשה מסיני נוספת להלכות מסוג זה הקשורות למחיצות כמו לבוד וגובה מחיצות. לדבריו יש שתי אפשרויות לפרש את דברי חכמים: לפי רב ואמוראים נוספים שתמכו בו – סוכה בה שתי דפנות כתיקנן שניצבות זו לצד זו, ולצד דופן אחת מביניהן מניחים דופן נוספת שאורכה טפח. אפשרות אחרת, לפי רב יהודה – כששתי הדפנות עומדות זו כנגד זו כמבוי, ואז יש להניח את הדופן השלישית שאורכה טפח לצד דופן אחת מבין קצות ארבע הדפנות. אילו הן שתי אפשרויות להסביר מהי ההלכה למשה מסיני ע”פ דברי חכמים. כל ההלכות האחרות שצוינו בגמרא ע”י ר’ סימון ואיתמא ר’ יהושע בן לוי, גם הן אפשרויות לבניית סוכה כשרה לה שתי דפנות שלמות ועוד דופן קטנה יותר שאף היא מבוססת על הלכה למשה מסיני אחרת – דין לבוד.

רמב”ן – ר’ סימון ואיתמא ר’ יהושע בן לוי חלק על רב ועל האמוראים שתמכו בדבריו בפירוש דברי חכמים במה שנוגע לסוכה בה שתי דפנות שניצבות זו לצד זו ודופן נוספת שאורכה טפח. המחלוקת היא מהי ההלכה למשה מסיני, וכיצד יש להניח את הטפח של הדופן השלישית. אין מדובר על הלכה למשה מסיני ייחודית אלא על הלכה המבוססת על לבוד שהיא כאמור הלכה למשה מסיני. איננו יודעים מה עמדת הרמב”ן בנוגע לסוכה כמבוי. הרמב”ן לא כתב אבל סביר להניח שהוא

13 בירושלמי (סוכה א, א; כלאים ד, ב; עירובין א, ט): ”אמר ר’ יונה: כמחיצת שבת כן מחיצת כלאים”. ראה גם עירובין יא ע”א.

פירש את המחלוקת בין רב יהודה לבין ר' סימון ואיתימא ר' יהושע בן לוי באותו אופן.

רמב"ם - דברי חכמים "שתים כהלכתן ושלישית אפילו טפח", אינם הלכה למשה מסיני. זו מסורת שכך ניתן לממש את הדרישה שלסוכה יהיו שלוש דפנות. דברי רבא בסוף הסוגיה לפיו יש לשים צורת פתח בדופן נוספת, כדי ליצור שלוש דפנות - שתי דפנות ועוד צורת פתח, כדי ליצור מסגרת של סוכה במיטבה. צורת הפתח איננה מחיצה, אך היא משלימה ומציירת את שלוש הדפנות של הסוכה כשלוש מחיצות.